

Kunhegyesi Ferenc

festőművész,
táncművész, grafikus





Festőművész, a Magyar Alkotó Művészek Országos Egyesületének Prima Díjjal és Nemzetiségekért Díjjal kitüntetett tagja, a Péli-iskola kiemelkedő művésze. Tanulmányait szakmunkásképzőben kezdte, ahol a kőműves mesterséget sajátította el. Ezután azonban a táncművészet felé fordult, kortárs táncot és mozgásművészetet tanult. Harmincéves koráig tartó aktív táncosi pályafutása alatt szinte az egész világot bejárta. Később Budapesten újságírást tanult, a Rádió C cigány nyelvű műsorát vezette, és a barátaival létrehozta az Aroma Rádiót. Újságírói tanulmányaival egyidejűleg fogadta tanítványává Szentandrassy István, akitől rajzot és festészetet tanult. Művészetterápiás foglalkozásokat vezet, gyermekcsoportok mentora, valamint integrációs előadásokat tart, alkalmanként dokumentumfilmeket is rendez. Jelenleg a Szentandrassy István Roma Művészeti Galéria művészeti vezetője, egy lánygyermek van.

„A művészetem a mindenem. Nekem a művészet a mindent jelenti. A lélegzetem, a levegő, a szerelmem. Bele lehet szeretni a saját művészetünkbe, de én magába a művészetbe vagyok szerelmes.”

A Szentandrassy István Roma Művészeti Galériában vagyunk, ahol Te vagy a művészeti vezető. Azonban Kiskőrösről származol, ott is élsz a mai napig. Kérlek, mesélj erről az útról, ami a galéria vezetéséig kísért!

Egy évvel ezelőtt Sztojka Attila (roma kapcsolatokért felelős kormánybiztos – a szerk.) és Joka Daróczi János (a Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság vezetője – a szerk.) azzal kerestek meg, hogy meg fog nyílni ez a galéria, és szeretnék, hogy én vezessem. Az volt a kérésük, ami számomra egyértelmű, hogy Szentandrassy István (Kossuth-díjas roma származású festőművész – a szerk.) szellemiségét vigye tovább a művészeti galéria. Húsz évet dolgoztam Szentandrassyval együtt, az első években mint tanítvány, majd később mint alkotótárs. Így én vagyok az az ember, aki ezt a szellemiséget talán leginkább ismeri, és tovább is tudja örökíteni. Úgy gondolom, függetlenül attól, hogy Szentandrassy-tanítvány voltam, nekem volt egy frankó apám is, aki hasonlóképpen gondolkodott, mint Szentandrassy, Péli Tamás (Szentandrassy István mestere – a szerk.), Balázs János (roma származású festőművész – a szerk.) vagy akármelyik egyszerű, jó tartású cigányember, aki a tiszta ügyért odaállt és tett.

Ha már apádról beszéltél, akkor kíváncsi lennék arra is, hogyan nőttél fel, milyen hatással volt rád a családod, a gyerekkori életed, a szüleid.

Az életem nem volt az a klasszikus, sanyarú sorsú cigánylét, gyereklét, mint a legtöbb cigányé, bár mi sem voltunk nagyon gazdagok. Négyen vagyunk testvérek, én vagyok a legidősebb, két öcsém és egy húgom van. Apámról annyit kell tudni, hogy elsőtől nyolcadikig nagyon jó tanuló gyerek volt, akiből még annak idején a tanárok beszámolója alapján orvos is lehetett volna, ha továbbtanul. Ez nem történt meg, de így is lett egy nagyon jó kis szakmája, hivatásos sofőrként dolgozott. Előtte lovakkal foglalkozott, azokkal kereskedett. Évtizedekig csináltam vele együtt ezt én is. Gyerekként korán megtanultam, mi a munka, és mi a rendszeresség. Később apám elkezdett taxizni, ismerte az egész város. Azt azonban hozzá kell tennem, hogy több generáción keresztül mi tősgyökeres kiskőrösiek voltunk. A déd-nagyapám is már nagy befolyással bírt, és elismerték a város többségi tagjai is. Oláh-cigány ember volt, de ne azt a bajszos, kalapos, pipázó cigány embert képzeljük el, sokkal modernebb gondolkodású és megjelenésű volt, tehát egy komoly úriember, egy kereskedő. Visszatérve a gyerekkoromhoz,

gyakorlatilag nekem az egész munkával telt el, amit ma nem bánok, de akkor nagyon keserű volt.

Hogyan emlékszel vissza az iskolai éveidre?

Rendszeresen jártam iskolába, viszont nem voltam jó tanuló. Az első élményem az iskolában nagyon traumatizált. A mai napig sem tudom, hogy mi az oka, de én nem jártam óvodába. Iskolai előkészítőbe jártam, itt arról volt szó, hogy megszokja a gyerek a közösséget, az iskolai légkört. Emlékszem az első napomra az iskolában. Őszi, párás, ködös idő volt, és biciklivel vitt be édesapám. Körülbelül olyan 500 méterre lehetett az iskola. Rövidnadrág volt rajtam, mert délután már meleg volt, és ahogy ültem az ülésen, emlékszem, hogy a belső combom hozzáért a vashoz és fáztam. Tehát eleve egy ilyen feszült, ideges hangulatban mentem be az iskolába. Apám bemutatott a tanárnőnek, és azzal nyugtatgattak, hogy apámat is ő tanította. Meg voltam ijedve, nem tudtak nagyon megnyugtatni. Az első feladat az volt, hogy mindenkinek kellett készítenie gyurmából peracet. Rögtön elakadtam, mert nem tudtam, mi az a gyurma mint eszköz, és azt sem tudtam, hogy mi az a perec. Életemben nem láttam egyiket sem. A többi osztálytársam járt óvodába, ismerték egymást, és tudták, hogy mihez kell nyúlni. Megkaptuk a farost táblákat, amire kiosztották gyorsan ezeket a bűdös, barna, katonazöld gyurmadarabokat, és a többiek el is kezdték mintázni az anyagot. Én azt se tudtam, hogy mi mire való. Próbáltam ellesni a padtársamtól, de ő eltakarta a két kezével, így nem tudtam követni a folyamatot. Nem tudtam, mit kell csinálni, és elkezdtem pityeregni. A tanárnő el volt foglalva az asztalánál, de rám nézett és kérdezte, hogy mi bajom. Közöltem vele, hogy nem tudom, mi az a perec. Azt mondta nekem, hogy ha nem csinálom meg a feladatot, akkor a fogásra fog fölakasztani. Nekem egyből ilyen krisztusi asszociációim voltak, hogy valószínűleg kiszögelik a két tenyeremet, és fölakasztanak a falra. Őrjöngve szaladtam ki, és az egész iskola kergetett. Ez volt az első napom. Onnantól kezdve valami bennem nagyon megtört, így minden hitemet elvesztettem az intézményesített közoktatással kapcsolatosan. Alig vártam, hogy hátrameneküljek az utolsó padba, és gyakorlatilag a teljes nyolc évemet a hátsó padban töltöttem. Fogtam a kis papírlapjaimat, a ceruzámat, és rajzolgattam. Utána elmentem szakmunkásképzőbe kőművesnek, illetve két évet jártam gimibe, levelezőre. Azt gondoltam, hogy ez mindenképpen kell, de már ott volt a művészet is az életemben nagyon korán. Modern táncokat tanultam és előadásokat tartottam. Az érettségit nem fejeztem be.

Először autodidaktaként electric boogie-t táncoltam a középiskolában. Én mindig kirívó egyéniség voltam, de mindig tisztelttűdó. Visszagondolva az iskolai éveimre, nagyon karakteres vezéregyéniség voltam, akit imádtak az osztálytársai, és soha nem volt problémájuk azzal, hogy roma származású vagyok. Nem volt kérdés, nem volt ügy. Nekem a tánc, a jó megjelenés mindig fontos volt. A nyolcvanas években már beszivárgott a kommunizmus ellenére is a popkultúra. Én ezt nagyon komolyan magamévá tettem, rendszeresen jártam versenyekre, és nyertem is már tizenhárom évesen. Majd eltelt pár év, amikor úgy gondoltam, hogy ezt nem ártana tanulni. Akkor iratkoztam be Budapestre, az Úri utcába, a Domino Pantomim Stúdióba, ahol két évig tanultam táncolni. Még szakmunkástanuló voltam, amikor már beiratkoztam pantomimet tanulni, mert az electric boogie a pantomim elemeiből indul ki. Majd később beiratkoztam Angelus Ivánhoz, ott pedig kortárs táncokat tanultam. Ezeket gyönyörűen ötvöztem, és nagyon különleges táncot hoztam létre, amivel már korán, tizenhárom-tizennégy évesen eljártam hanknizni, fellépni, és ez jó pénzforrás is volt. Másrészt önbizalom-erősítő is volt, így gyerekkoromban megkaptam a művészet segítségével azt a fajta önbizalmat, amit ma már, ötvennégy évesen, nyíltan fel tudok vállalni.

A nagypapád sikeres üzletember volt. Apukád szintén jól menő vállalkozó, akit elismer a település. Aztán vagy Te a legnagyobb fiú, akitől, ha a roma tradíciókat nézem, elvárná az ember, hogy folytassa a családi hagyományt, vagy legalább pénzt keressen. Erre Te, tizenéves korod közepén-végén electric boogie-zol és táncolsz.

Igen, valahol mindig ilyen bolond, bohókás gyerekek tartottak, még huszonéves koromban is. Nemcsak a családom, hanem a szűkebb és a tágabb környezetem sem adott volna az életemért egy forintot sem. Én egy nagyon link figurának tűntem, holott a belső tartalom és az arra való építkezés nálam tudatos volt.

Lehet, linknek tűntél kívülről, de kaptál-e támogatást vagy – éppen ellenkezőleg – visszafogtak? Akart-e neked irányt mutatni a család?

Apám nagyon támogatta a törekvéseimet. Én már korán jártam versenyekre, ahova rendszeresen apám vitt el. Akkoriban Kiskőrösön tizenötezer ember élt. Ezt a táncot, amit egyébként utcatáncnak hívtak, tanítottam kiskőrösieknek, sőt a környező településekről is jártak hozzám tanulni. Ebből már pénzt

tudtam keresni magamnak. Kimentünk az utcára táncolni a tanítványokkal, Budapestre jártunk a Váci utcába, szóval én nagyon komoly életet éltem ezzel. Rendszeresen felléptem, pénzt kerestem vele, apám meg vitt engem kocsival mindenhová. Büszke volt rám, meg a család is. Rendszeresen jelentek meg rólam tizenévesen cikkek, videofelvételek, hogy itt és itt táncoltam, majd huszonévesen eljutottam a *Ki mit tud?*-ra. Annak idején a *Ki mit tud?* az egyedüli tehetségkutató műsor volt, és nagyon sokan nézték a televízióban. Egészen a középddöntőig jutottam, így ez számomra nagyon nagy sikert hozott. Bejártam Európát, majd végül már Hirosimában kötöttem ki. Közben letettem egy vizsgát, és hivatásos táncos lettem, emellett tanítottam is. Kívívtam apám elismerését, és így a család is könnyebben elfogadta a választott utamat. Látták az eredményeket, de ezekig nagyon hosszú úton verekedtem át magam. Nem sajnáltatni akarom magam, de arról van szó, hogy én sok áldozatot hoztam, és nagyon tudatos voltam az egész rendszer felépítésében annak ellenére, hogy nem sokan látták vagy értették, mit szeretnék ebből kihozni.

Elindult a táncos karriered. Ezzel foglalkoztál nap mint nap, ebből éltél. Hogy kell ezt elképzelni?

Napi szinten ebben léteztem. Nagyon sokat gyakoroltam, öt-hat óra gyakorlás mindennap megvolt nálam. Később visszaköszönt a képzőművészetnél is ez a fajta rendszeresség és szorgalom, amit édesapámtól tanultam, mikor vele dolgoztam. Apámnál nem volt mese, ha nem voltál iskolában hétvégén, akkor is korán fel kellett kelni, el kellett látni az állatokat, majd menni kellett dolgozni apámmal. Késő este mentünk haza. Ezt a fajta rendszerességet és szorgalmat neki köszönhetem.

Ez visszaköszönt a művészetekben is?

A művészetekben is, így van. Nagyon hosszú, nehéz és rögzös út volt ez, mert tizenhat éves koromtól kezdtem el felfedezni magamban azt, hogy itt valami nem stimmel. Nem vagyok az a klasszikus értelemben vett oláh-cigány „kiscsávó”.

Milyen a klasszikus értelemben vett oláh-cigány ember?

Akik követik a hagyományokat, tradíciókat akár öltözködésben, viselkedésben is. Ez apáról fiúra száll. Én soha nem akartam felvenni azokat a paneleket, amelyektől azt mondják az emberek valakire, hogy cigány. Én

Kunhegyesi Feró akartam lenni, egy önálló individuum, akinek vannak saját gondolatai, akarata és szándéka a világ felé. Soha nem akartam hasonlítani apámra, bár büszke vagyok rá és az egyik példaképem, de soha nem akartam utánozni senkit, úgyhogy én mindig önmagam akartam lenni. Ezt hívják a többségi társadalomban, ha romákról van szó, kitörésnek, de itt semmilyen szintű kitörés nem volt. Itt eleve egy egészen más rendszer nyílt ki előttem. A saját rendszerem, a mai napig.

Térjünk vissza a tánchoz! Meddig tartott a táncos időszakod?

Az aktív része tizenhét-tizennyolc éves koromtól egészen harmincéves koromig tartott, addig ebből éltem.

Hozok egy másik előítéletet a romákkal kapcsolatban, főleg az oláh cigányokkal kapcsolatban. Egy hamincéves embernek a 80-as, 90-es években már rég családot kellett volna alapítania és eltartania, nem pedig táncolgatni össze-vissza a világban. Nem?

Persze ez így van. Tizennyolc éves koromban született egy lányom egy nem cigány lánytól. Én voltam az első a családban, akinek nem roma nőtől lett gyereke. Sőt, mondhatom azt, hogy a környéken is én voltam az első olyan cigány ember, aki magyar nővel alapított családot.

Hogy fogadta a nem roma család, hogy a lányuk egy roma férfitől vár gyereket?

Furcsállották. Azt tudni kell, hogy a klasszikus történetet hozta a volt párom családja. Azt hitték az elején, hogy ez gyorsan el fog múlni, aztán amikor már több év eltelt, és a gyermekünk is megszületett, akkor már más volt a helyzet. Ez egy nagyon korai szerelem volt, aminek a gyümölcse egy lány lett, aki most harmincnégy éves. Jelenleg New Yorkban él, a Fox News-nál könyvelő. Elég komoly pozíciót tölt be, és köszöni szépen, teljesen jól érzi magát.

És mi történt a kapcsolatotokkal? Hogyan lett vége?

Az édesanyjával nem volt gond, mert ő inkább némán hallgatott, a szűkebb rokonságával voltak problémák, akik nem szívezték a kapcsolatunkat. Ezt nem tudtam és nem is lehetett kezelni hosszú távon, el is váltunk egymástól. Azt mondta, csak akkor hajlandó velem ezt így tovább folytatni,

ha elköltözünk a városból. Megmondtam, hogy én nem fogok elköltözni, én maradok. Nem bírta a nyomást a volt párom. Ekkor nagyon kicsi volt még a lányom.

Az elmondottak alapján a tizenéves korod vége nagyon zsúfolt és összetett volt. Röviden: tánccal foglalkoztál, volt egy párod, gyereked született, és az ezekkel kapcsolatos nehézségekkel küzdöttél.

Nagyon nehéz és óriási trauma volt a válás, illetve az, hogy elvesztettem a gyerekeimet, és nem tudtam úgy nevelni, ahogy szerettem volna. A táncos életforma, az éjszakai élet elsodort minket egymástól. Gyakorlatilag én nem neveltem a lányomat. Utólag, jobban megvizsgálva magam, úgy látom, hogy akkor csinálhattam volna másképp is, de vannak az ember életében olyan történetek, amelyek nem hozhatók helyre már. Ezt elengedtem magamban. Anyám mindig mondta, hogy többet kellett volna küzdeni a gyerekeimért, és utólag belátva igaza volt. Akkor úgy voltam vele, hogy nem akartam azt visszahallani a párom családjától, hogy „ezek a cigányok erőszakosak”.

Azt mondtad, hogy a válás tizenkilenc-húsz éves korodban történt. Ezt követően elindultál szerencsét próbálni a tánccal, és egészen harmincéves korodig így éltél. Mit szóltak hozzá, hogy eltűnsz a család szeme elől?

Volt olyan, hogy több hónapig azt se tudták, hol vagyok. Akkor nem volt mobiltelefon, de néha azért haza tudtam telefonálni, időközönként pedig megjelentem. Az utolsó nagy úti célom Hiroshima volt, ott kaptam egy három hónapos szerződést. Hivatásos munkavállalási engedéllyel mentünk ki egy csoporttal, és egy táncszínházban dolgoztunk. Ezzel is nagyon jól kerestem. Egy éjszakai életet élő ember voltam, ami nagyon sokat segített később a képzőművészetemben is. Az esetemben nem az intézményesített oktatási forma volt az, ami sokat segített a tanulásban, hanem a hétköznapi életben szerzett tudás. Hirosimában nagyon sokat gondolkodtam a saját életemről. Apám nagy közösségi felelősséget vállalt a romákkal kapcsolatosan, szinte az egész életét erre áldozta. Ott eldöntöttem én is, hogy amikor hazajövök, abbahagyom a táncot. Egyrészt kiöregedtem belőle, meguntam már ezt a létformát, másrészt tenni akartam a közösségért. Előtte nem volt fontos a roma származásom. A cigányságom teljes mellszélességgel vállaltam, de nekem nem volt dolgom ezzel. Hangsúlyoznom kell azt, hogy természetes

volt mindig is a cigányságom, nem éltem meg traumaként azt, hogy roma származású vagyok, annak ellenére sem, hogy a válásomnak az egyik fő oka ez volt. Viszont harmincévesen hazajöttem, és elmentem végre dolgozni. Kaptam a Kiskőrösi Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézményben (EGYMI) egy állást.

Mit dolgoztál ott?

Roma asszisztensként vettem fel. Az akkori igazgatónő szerencsére ismerte a kvalitásaimat, és felvett, bízott bennem. Az elején pár hétig gyerekeket kísérgettem az iskolából a buszmegállókba, vagy onnan az iskolába. Korán felfedezték, hogy milyen tudásom van, és akkor elkezdtem a gyerekeket tanítani. Volt olyan, hogy helyettesítettem az órákon, aztán jöttek azok a tanórán kívüli klubfoglalkozások, amelyek művészetterápia jellegűek voltak. Akkor már rajzoltam is, mondhatjuk, hogy az egész életemet végigkísérte a rajzolás.

Hogy jut el egy felnőtt ember oda, hogy ő rajzolni vagy festeni fog? Hogyan alakul ki ez gyerekkorban?

A téli időszakban, ősztől egészen tavaszig, egy kicsit befelé fordul az ember, és önmagába tekint. Rám ez mindig jellemző volt. A befelé figyelés, illetve a kifelé szemlélődés. Ezeket gyönyörűen át tudtam alakítani magamban, és ebből jöttek a rajzok. Tudtam, hogy ez nekem mindig elő fog jönni, ezzel fogok valamit kezdeni. Gyerekkoromban, határozottan emlékszem, mindig olyan autót rajzoltam, amelyekben biztonságos volt utazni, és felszereltem őket mindenféle kutyával. Több közülük olyan volt, mint a kisbuszok, egy kis belső világítással, hogy ha ütközik, belül akkor is biztonságos legyen. Ez volt az egyik mániám, ezen kívül pedig a motorok, a német juhászkutya és az erős emberek lerajzolása. Apám izmos ember volt, mindig érdekelt a testnek ez a fajta szépsége. Nyilván anatómiai tudásom nem volt, de próbálkoztam.

Tizenkét éves voltam, amikor a moziban megnéztem a Gandhiról készült kétrészes filmet. Akkor az nagy hatással volt rám, és tudtam, hogy én is szólni fogok majd a világhoz. Úgy képzeltem el, hogy fogom a kezemben a mikrofont, és okosakat mondok. Kerestem mindig az eszközt, a formát ahhoz, hogy kialakuljon, milyen úton tudok szólni az emberekhez. Hála Istennek, ötvennégy éves koromra, azt gondolom, el is értem azt a mikrofont, és tudok bele beszélni. Ez nekem a képzőművészet.

Később, amikor már hazajöttem, elkezdtem a szobrok rajzolását, másolását Kiskőrösön, a Petőfi Sándor Műfordítói Szoborparkban. Minden tavasszal rajzolgattam. A saját próbálkozásaimból nagyon sokat tanultam, majd ezt követően találkoztam Szentandrásyval.

Hazajöttél, elkezdted dolgozni egy értelmiségi közegben, majd találkoztál Szentandrásy István festőművésszel. Hogyan találtad meg a mestered?

Véletlenül. Egyszer láttam őt a tévében, és azt mondtam, hogy az az ember kell nekem, tőle fogok tanulni, mert éreztem, hogy egyívásúak vagyunk. A véletlen úgy hozta, hogy pár hétre rá bekerültem Budapesten egy románoknak szervezett újságírói gyakorlati programba, ahol megismerkedtem egy újságírással foglalkozó roma idősebb értelmiségivel, aki észrevette, hogy rendszeresen rajzolgattam az órákon. Ő ismerte a mestert, és ő kötött össze minket, pont a születésnapján ismerkedtem meg vele. Vittem a mappámat, és attól kezdve tudtam, hogy a sorsunk elválaszthatatlan egymástól. Mondhatjuk azt, hogy ez egy karmikus találkozás volt. Elrendeltetett dolog. Művésznek lenni sors. Ez nem úgy működik, hogy az ember egy nap eldönti, hogy alkotóművész lesz, hanem egyszerűen valahogy ezt dobja a gép. Ezt akkor értettem meg, mikor Szentivel jobban megismerkedtem. Ahogy említettem, a születésnapján találkoztam vele, de nem volt olyan jó, mert a nagy találkozások meg tudják döbbenteni az embert.

Egy mester és tanítvány közötti viszony alakult ki abban a pillanatban, hogy megláttuk egymást. Kinyitottam a Kossuth Klub ajtaját, és ott volt velem szemben kb. harminc méterre. Meglátott, rám nézett, és csak intett a kezével, hogy menjek. Felismert, pedig soha nem találkoztunk. Ez döbbenetes volt. Tudta, hogy megyek, mert szóltak neki, de engem ez mégis erősen megérintett. Azt hiszem, a tudástól ijedtem meg. Megköszöntem neki, hogy tanulhatok tőle, de Ő azt mondta, hogy „ne köszöngessed, komám, mert én bottal fogom ütni a hátadat”. Válaszoltam neki, hogy el is várom. Soha nem szerettem azokat a mestereket, akik így „hímezgettek”, „hámozgattak” vagy éppen agyondicsértek. Én mindig azokat a tanítókat kedveltem, akik, mint a zen mesterek, bottal ütik az ember hátát. Bírtam mindig a kritikát, ahogy a mai napig bírom.

A tudástól ijedtem meg és attól a felelősségtől, amit abban a pillanatban rám rakott. Öt perc eltelte után már mindenkinek úgy mutatott be, hogy „itt van a tanítványom”. Aztán közölte velem, hogy holnap nem mész suliba, jössz és bemutatlak mindenkinek a Cholitól (Choli Daróczi József, magyarcigány író, költő,

műfordító, pedagógus, népművelő, újságíró – a szerk.) kezdve a Kovács Jóskaig (Kovács József Hontalan, roma származású költő, újságíró – a szerk.). Egy egész napon át csavarogtunk, és mindenkinek bemutatott mint a tanítványát.

Érzem a szavaidból, hogy nagy hatással volt rád az első találkozás és a vele eltöltött első nap.

Igen. Azt érdemes tudni, hogy Szentandrassy nagyon kevés embert tudott elviselni maga körül, rettenetesen nehéz ember volt. Alig lehetett kijönni vele, de mi húsz évig el tudtuk viselni egymást. Én azt gondolom, ha valódi kapcsolatokat alakít ki az ember, tehát közel engedi a másikat magához, akkor önkéntelenül feltárulnak olyan történetek, energiák, amiket tudnod kell kezelni ahhoz, hogy a tudás birtokában legyél.

Milyen szerepet játszott Szentandrassy István az életedben? Most nagyon erős jelzőket használsz, látszik, hogy volt hatása, de milyen? Hova tudod ezt helyezni?

Az elején, amikor már kezdtünk összecsiszolódní, elkezdtünk dolgozni, vittem fel a rajzokat, minden hétvégén találkoztunk. Kiskőrösön éltem továbbra is, onnan jártam fel hozzá, ott aludtam nála, pénteken elindultam, vasárnap este jöttem haza. Ha éppen nem volt kezelése, szabad volt a hétfője, akkor ő jött le hozzám. Pár hónapon belül úgy néztem fel rá, mint az édes bátyámra. A mai napig nem tudom megélni úgy senkivel a baráti viszonyt, ahogy ővele. Mikor volt pénzünk – vagy neki volt pénze, vagy nekem –, azt mindig elosztottuk egymás közt. Mindig úgy köszöntünk, hogy egymás tenyerébe csaptunk, közben pedig a tenyerébe nyomtam egy tízest, vagy ő az én tenyerembe egy húszast. Megosztottuk mindig mindennünket, egészen addig, amíg már egyre több pénzünk volt. Egy gyönyörű és igazán tiszta kapcsolat alakult ki kettőnk között.

Mi történt közben a magánéleteddel? Dolgoztál, volt egy mestered, tanultad a művészeted, de harmincéves felnőtt férfi voltál. Alapítottál új családot?

Az iskolában megismerkedtem egy pedagógus hölgygel, akivel tizennyolc évet együtt éltem. Én nem jártam iskolába, viszont amikor összejöttünk, ő már két diplomával rendelkezett, gyógypedagógus és gyógytestnevelő végzettsége is volt. Nagyon szeretett tanulni, és további három diplomát is szerzett, amiben

én is aktívan részt vettem. Együtt készültünk fel a vizsgákra. Én is megtanultam a tananyagot, és visszakérdeztem tőle. Nagyon sokat tanultam tőle azáltal, hogy együtt készültünk. Az újságíróiskola mellett olyan programokat tudtunk kitalálni közösen, amik később jó gyakorlattá váltak. Együtt jártunk különböző intézményekbe előadásokat tartani. Ő volt a szakmai tudás, én meg az intuíció, amit magammal hoztam, és az életem során megtanultam. Nagyon jól működünk együtt tizennyolc éven keresztül.

Az elmúlt húsz évben milyen fejlődésen mentél át a művészetekben és a magánéletedben? Hogy foglalnád össze?

Soha nem nyomultam, nem akartam sikereket magamnak, soha nem akartam karriert, próbáltam rendszeren kívül maradni. Nem akartam díjakat magamnak, nem kerestem a lehetőségeket, mégis, miközben alkottam, jöttek hozzám galeristák, hogy rendszeresen dolgozzak nekik. Fix fizetést adtak volna, de én mindig meg akartam tartani a szabadságomat. Ez kell nekem. A művészetben tudnom kell úgy lélegezni, olyan állapotban maradni, amit a festészet megkövetel tőlem. Hála Istennek, ez működik.

Mit jelent számodra ez a szabadság? Volt egy párod, egy mestered, és mindketten ott voltak melletted, támogattak, de neked is alkalmazkodnod kellett hozzájuk, és a munkád is követelt Tőled napi szintű fegyelmet. A szabadságodat hogyan érintették mindezek?

Nem véletlenül nem lett gyerekünks az akkori párommal. Ő mint iskolai vezető, napi szinten tette a dolgát, nagyon sok teendője volt. Nálam a festészet volt a középpontban. Gyakorlatilag csak este találkoztunk. Klasszikus értelemben sikeres embereknek számítottunk. Az volt a dolgom, hogy csak fessek, neki pedig az, hogy iskolában tanítson. A Szentinek meg az, hogy barátok legyünk, a bátyám legyen, és együtt elmélkedjünk. Mikor meglátogattam, órákon keresztül beszélgettünk, sőt olykor hajnalig. Egy óra beszélgetés vele megfelelt egy egyetemi kurzusnak. Aki ismerte, tudja, hogy ő egy gondolkodó ember volt, és számomra ez az életforma mindig szükséges volt. Megadta mindenki a környezetemben.

És mit tartasz fejlődésnek?

Nem tudom, csak ilyen közhelyeket tudok mondani. A nyitottságomat a világ felé. Én soha nem akartam kultúrgettóban létezni. Időközben

megismerkedtem a roma elittel, és kapcsolódtam hozzájuk bizonyos helyzetekben. Ki kell mondjam, hogy néha kultúrgettóban vagyunk. Ma már így, ötvennégy évesen, tisztán látom, hogy mi, romák, olyan helyzetben vagyunk, amiből nagyon nehéz lesz kikeverednünk. Én nagyon nem szeretem azt, hogy napi szinten csak a roma identitásból induljon ki minden egyes mozzanatom. Nekem fontos volt mindig kitekinteni a világra, és holisztikusabban látni az embereket. Nem romaként gondolkodom elsősorban.

Ez mit jelent? Azt érzem, hogy nagyon szélsőséges tudsz lenni. Kettőséget érzek a szavaidban, akár még ellent is mondhatnak egymásnak a nézőpontjaid, és benned mégis harmónia van. Egyrészt autentikus oláh cigány családban nőttél fel, fontos számodra a roma kultúra, vissza akarsz adni valamit a közösségnek, van egyfajta erős társadalmi felelősségvállalásod. Másrészt ott van benned, hogy elsősorban nem romaként gondolkodol, hanem nyitott vagy minden másra, sőt ez a vágy erősen él benned.

Talán nem ragadok le egy-egy dolog mellett. Amikor összejöttem a gyógy-pedagógus hölgygel, akkor őt óva intették tőlem. Azt mondták neki, hogy vigyázz a Feróval, mert ez olyan csávó, hogy leszedi az élet fölét, és aztán „koccol” tovább. Ez részben igaz, de ez felszínes gondolkodás. Amikor megjelenek valahol, akkor egy dolgot beindítok, mondhatom azt, hogy katalizátora vagyok a folyamatoknak. Amikor látom már, hogy ez beindult, vagy éppen nekem már nincs benne dolgom, akkor tovább tudok lépni, nem ragadok le.

Akkor mit jelent neked a művészeted? Hiszen itt elköteleződöttél, ugyanakkor mégsem törekszel sikerre, mégsem törekszel karrierre, mindkettő mégis megadatott.

A művészetem a mindenem. Nekem a művészet a mindent jelenti. A lélegze-tem, a levegő, a szerelmem. Bele lehet szeretni a saját művészetünkbe, de én magába a művészetbe vagyok szerelmes. Ha meghallgatok egy jó minőségű jazz-zenét, én abban napokig tudok lebegni, és ez hat a festésetemre. A mindennapi minőségi művészet nélkül az ember lelke eltorzul. Ezt mindenféle túlzás nélkül mondom. Bocsánat a kritikáért, de ma az emberiség egy jelentős része valamiképp eltorzult létformában él, mert nincs meg a minőségi művészetnek az igénye sem bennük. A valódi minőségi művészet nem populáris, soha nem is volt az. Mindenféle nagyképűség nélkül ki kell mondjam, hogy érzem és értem a valódi művészetet, mert ebben élek. Nagyon nehéz a művészetéről beszélni, vagy arról az állapotról, arról a létformáról, amiben benne

van az alkotó. Nehéz szavakba önteni vagy körülírni. Már próbálkoztam azzal, hogy versekbe foglaljam, de inkább megfestem.

Jelent már meg versesköteted. Írsz is.

Enyhe túlzás írásnak nevezni, mert még helyesen se tudok írni. Nem tanultam meg, függetlenül attól, hogy sokat olvastam. Most már inkább hangoskönyveket hallgatok festés közben, és azok is erősen hatnak rám. Nagy hatással van rám Márai és Hamvas Béla is a mai napig. Utóbbi műveinek megértéséhez szerintem nem elég egy egész emberöltő. Valóban kiadtam egy grafikai kötetet, amihez írtam szógrafikákat. Szógrafikáknak neveztem el, mert nem tudom, hogy kell verset írni. Azt sem tudom, mi az, hogy vers. Bár nagyon sok verset hallgatok, most már egyre többet, de nem tanultam erről sem. Ezek általában kis szösszenetek a világ dolgairól. Nem individuális gondolatokat akarok írni, mert jó lenne már túllépni az énemem, és valami sokkal tisztább és magasztosabb dolgot létrehozni akár a festészetemben is.

Mi az, ami megmozgat téged a festészetben? Mondod, hogy túl akarsz lépni az énedem, magasabb célokat szeretnél meghatározni. Most mi az, ami lelkesít, ami miatt alkotsz?

Nagyon korán megkaptam azt a jelzőt, hogy „roma festő”. Én azonban soha nem festettem roma témákat, függetlenül attól, hogy a mesterem roma származású, és én is az vagyok. Most viszont már daczból festek tíz roma mítoszt, eredetmondát. Nem közismerteket, hanem azokat, amiket öreganyám mesélt, vagy amik bennem élnek. Ezen dolgozom most már egy éve, és bízom benne, hogy lassan be tudom fejezni. Ez lesz az életem egy nagy szintézise, összefoglaló története, amire egyfajta fináléként gondolok. Ha meg fogom tudni festeni abban a minőségben, amit én elképzeltem, akkor bátran oda merek állni Péli, Balázs János vagy Szentandrassy mellé. Mindennap ebben kellene lélegezni. Reggel felkelni, és késő estig vagy hajnalig ebben lenni. Nagyon sokat festek fejben, ami a vászonra kerül, az már csak a dolgok vége. Amikor lefestem a művem, addig már vízióim voltak, belső látomások, annyit festettem fejben. Ha ennek a tíz százalékát meg tudom jeleníteni, akkor az már jó. Többet szeretnék most ezzel a tíz képpel. Ha ezt befejeztem, akkor onnantól kezdve már csak ismételném magam. Minden művésznek van egy íve a pályafutásában, a nagy művészeknek is. A legjobb időszakban kijönnek a legjobb művek, és a többi már csak mellézköngye.

Ha most visszatekintesz, hogy látod magad férfiként? Fiatal férfiként, amikor visszajöttél Kiskőrösre más tervekkel, mint a tánc? Aztán más művészettel foglalkoztál. Hogyan befolyásolták ezek a férfi énedet, melyek azok az alapelvek, princípiumok, amelyek számodra fontosak?

Mindig jóképű „csávónak” tartottam magam. Soha nem volt problémám azzal, hogy én nem vagyok esetleg jó pasi. Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy jó nők vettek körül, szerettek engem. Hála Istennek, a mai napig egy olyan párkapcsolatban élek, ahol szépen ki tudjuk egészíteni egymást, és ez így most jó. A roma embernél az ötvennégy éves kor olyan, mint a többségi társadalomnál a hatvannégy év. Hamarabb megyünk el ebből a világból. Az ember szakálla megőszült, reggel már nem pattan ki az ágyból, bizony, kínlódik a gravitációval. Ezeket tudomásul kell venni, hogy az ember izma fogy, az arca megváltozik, a szeme alatt a táskák megjelennek, megőszül, és már nincs benne az az erő. Ilyenkor teljesen átalakul minden, én is érzem magamon ezt a folyamatot.

Jó kérdés, hogy mitől férfi a férfi. Talán a határozottságom és a kitartásom egyes ügyek mellett, az tesz férfivá. Bárhogy is alakult az életem, én azért a tükörbe merek nézni, komolyan mondom.

És mit látsz benne?

Azt, akit gyerekként megismertem. Ugyanaz tudtam maradni. Megosztó személyiség vagyok, főleg az utóbbi időben, amióta a galériát vezetem, de korábban is ez volt a jellemző. A mai napig találgatják, hogy vajon milyen csávó a Feró. Ott vagyok pár éve az élmezőnyben, jelen vagyok már a közösségi média felületein, napi szinten szoktam posztolni mindenféle örületet. Ha tükörbe nézek, akkor egy Harlequin-figurát látok. A Harlequin-figura számomra egy „szabad bohóc”-figura, aki a körön kívül próbál mindig maradni. Az iskolában a traumatikus élményem mellett is átvettem az osztályban az egyik vezető szerepet. Úgy tudtam élni, hogy végigbohóckodtam a nyolc évet, de ezt imádták is. Én vagyok az a bohóc, aki megmondhatja a királynak, hogy bolond, és mégsem vágják le a fejét.

Mit látsz, hogy mi a dolga egy férfinak a mai világban, és mi a dolgod neked?

Egy férfinak mi a dolga a világban? Nem tudtam klasszikus családot alapítani. Én úgy képzeltem az életem, hogy ennyi idősen lesz már hat-hét unokám, négy-öt gyerekem, és ha hétvégén elmegyek bepiálni, akkor csak telefonálok valamelyik gyerekemnek, és jön értem autóval. Ehhez képest nagyon sok gyereket neveltem, ezek legyenek iskolai tanítványok, akiket táncolni tanítottam, vagy akiket a különböző iskolákban tanítottam, akár roma mentorként is. Nagyon sok gyerekem van, de igazából csak egyetlen egy, aki nincs is velem. Az előző páromnál volt egy fiú, akit nagyon sokáig neveltem, a mostani páromnál kettő gyerek van, egy fiú és egy lány, akikért, úgy gondolom, hogy megteszek mindent, amit a helyzet megkövetel. A hagyományos értelemben vett férfi családfő szerepét nem tudtam megélni. Egy férfinak a dolga, hogy családot alapítson, és a gyerekeit felnevelje. Apám ezt megtette, a testvéreim megtették, nekem más jutott, és nekem ez nagyon fájó pont, hogy én erre képtelen voltam. Fiatalon nem így képzeltem el a jövőmet. Sikeres festőművész lettem, ismer szinte az egész országot, de közben meg családom nincs. Hála Istennek, anyám még él, vele lakom a mai napig, és amíg ő velem van, addig úgy gondolom, teljes vagyok ebben a csonkaságban is.

És neked mi dolgod van még az életedben?

A galériával szemben kötelezettségem van és küldetéstudatom. Nekem most az a legfontosabb, hogy ezt a kezdeményezést szépen be tudjuk indítani, és amikor már én nem leszek, akkor is több évtizedig fenn tudjon maradni.

Van-e esetleg a romaságodból adódó plusz feladat? Mi a dolga egy roma férfinak?

Erre nincs válaszom. Nem kellene, hogy a romaság pluszterherrel járjon. Én nem kezelem magam roma férfiként a klasszikus értelemben, de közben nagyon is az vagyok. Magyarországon azon kevés roma közéleti ember közé tartozom, aki beszéli a nyelvet anyanyelvi szinten, és erre rettenetesen büszke vagyok, ezt fontosnak tartom. Roma férfi vagyok, ismerem az anyanyelvem, ismerem az emlékeket, szóval kötelességem őrzőnek maradni. Ez legyen az őseim emléke, legyen a Péli-iskola, legyen Szentandrás, legyen apám emléke, a családomé, az anyámé. Azt látom, hogy az utolsó generáció vagyok. Ezt is, szerénytelenül, ki kell, hogy mondjam. Az utolsó generáció vagyok, aki még valamit meg tudott őrizni a cigányság értékeiből.

Ha visszatekintesz az életedre így, ötvennégy éves sikeres festőként, vagy ha arra az időszakra gondolsz, amikor harmincévesen sikeres táncos voltál, melyek számodra a szép emlékek? Mi az, amit lehetett volna máshogy is csinálni, amit esetleg ma már máshogy is csinálnál?

Klasszikus értelemben nem vagyok sikeres. Nem tudtam igazi családot alapítani, nincsen házam, vagyonom. Semmim sincs, amit egy tisztességes átlagember fel tud mutatni. Azonban ott van a művészetem és a művészi szabadságom, ami a legtöbbet éri számomra.

Nem tudom, ha újból kezdhetném, másképp csinálnám-e, de szerintem nem. El sem tudtam volna képzelni másképp az életem. Azt gondolom, hogy egy művészemberhez nagyon sok türelemre van szüksége egy asszonynak. Tíz év múlva hatvannégy éves leszek, az már a nagypapakor. A lányom is harminnégy éves, de nem velem él. Attól félek, hogy egyedül maradok. Hál' Istennek, sokan szeretnek, de ha napi szinten gondoskodni kellene egy öregemberről, azt nem tudom, hogy ki fogja majd csinálni. Ezekre azért már gondolok, próbálok felkészülni, mert gyorsan elszáll az a tíz év. Nagyon röpké idők ezek. Szóval nem tudom, mit csinálhattam volna másképp, de egy biztos: a művészet nekem nagyon sokat adott.

Megérte?

Meg, persze. Nagyon megérte. Tizenhat éves koromban ismertem fel, hogy valami történt velem, ami nem „normális”. Felismertem magamban a művészetet, de akkor ezt még nem tudtam megfogalmazni. Ma már, visszatekintve ezekre a helyzetekre, nagyon megérte. Végig tudtam csinálni, és még itt van ez a tíz kép. Ha ezt is végig tudom csinálni, és az általam elképzelt minőségben, akkor teljes lesz a kép. Soha nem akartam nagy festő lenni. Én jó festő akartam lenni. Mindig a legnagyobbakhoz mértem magam, de azt gondolom, hogy ezt így illik, és így is kell mindannyiunknak. Szóval ezek nem elérhetetlen célok, mert mindannyian emberek vagyunk, Picasso is ember volt, Leonardo is. Mindegyikük belehalt, mindannyian belehalunk, de azt az időt, amíg nem halunk meg, azt úgy kell csinálnia az embernek, hogy mindig teljes legyen. És ez a szuper.

Köszönöm szépen.

Én köszönöm.